INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF
Contemporary Pedagogical and Philological Research
2026 / No. 1(2)
SCIENCE CONNECTS PEOPLE

INGLIZ TILINI O‘QITISHDA SUN’IY INTELLEKT VOSITALARINING IMKONIYATLARI VA XAVFLARI

Baxtiyorova Sevinch Otamurod qizi
SamDChTI Narpay xorijiy tillar fakulteti, 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz tilini o‘qitishda sun’iy intellekt vositalarining ta’lim jarayoniga ta’siri, ularning imkoniyatlari va ehtimoliy xavflari tahlil qilinadi. Tadqiqotda adabiyotlar sharhi, mavjud raqamli platformalar tajribasi va pedagogik amaliyotdagi kuzatuvlar asosida AI asosidagi tarjima, nutqni aniqlash, avtomatik baholash, shaxsiylashtirilgan topshiriqlar hamda chatbotlar yordamida o‘qitish samaradorligi baholandi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt o‘quvchi faoliyatini individuallashtirish, tezkor teskari aloqa berish, so‘z boyligini kengaytirish va mustaqil mashq qilish imkoniyatini oshiradi. Biroq noto‘g‘ri javoblar, akademik halollikning susayishi, ma’lumotlar maxfiyligi va o‘qituvchining pedagogik nazorat rolini cheklash kabi xavflar ham mavjud. Shunday qilib, AI vositalari ingliz tili ta’limida samarali yordamchi bo‘la oladi, ammo ularni metodik nazorat, tanqidiy foydalanish va etik me’yorlar bilan uyg‘unlashtirish zarur.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, ingliz tili ta’limi, raqamli pedagogika, adaptiv o‘qitish, avtomatik baholash, til o‘rganish texnologiyalari, ta’limdagi xavflar, akademik halollik.

KIRISH

So‘nggi yillarda sun’iy intellekt texnologiyalari ta’lim tizimining deyarli barcha bosqichlariga kirib keldi va ingliz tilini o‘qitish ham bundan mustasno emas. Til o‘rganishda avtomatik tarjima, nutqni tanish, moslashuvchan testlar, yozma ishlarni tahlil qilish hamda individual tavsiyalar beruvchi platformalar keng qo‘llanmoqda. Bu holat ta’lim samaradorligini oshirish, o‘quvchini mustaqil o‘rganishga yo‘naltirish va o‘qituvchi yuklamasini kamaytirish imkonini beradi. Shu bilan birga, sun’iy intellektning nazoratsiz qo‘llanishi akademik halollik, ma’lumotlar maxfiyligi,

baholashning ishonchliligi va til o‘rganishda insoniy muloqotning kamayishi kabi xavflarni ham yuzaga keltiradi. Mavzuning dolzarbligi ingliz tilining xalqaro muloqot, ilm-fan va mehnat bozoridagi o‘rni bilan ham bog‘liq. Raqamli ta’lim muhitida o‘quvchi faolligi va shaxsiylashtirilgan o‘qitish ehtiyoji ortib borayotgan bir paytda, sun’iy intellekt vositalari an’anaviy metodlarni to‘ldiruvchi samarali yordamchi sifatida qaralmoqda. Biroq ularning didaktik imkoniyatlari va cheklovlari birgalikda o‘rganilmasa, pedagogik qarorlar biryoqlama bo‘lib qolishi mumkin. Bu masala yuzasidan xorijiy va mahalliy adabiyotlarda sun’iy intellektning til o‘rganishdagi roli, adaptiv ta’lim, avtomatlashtirilgan baholash va raqamli savodxonlik bo‘yicha tadqiqotlar mavjud. Shunga qaramay, ingliz tilini o‘qitishda ushbu vositalarning imkoniyatlari va xavflarini kompleks tarzda, pedagogik nuqtai nazardan birlashtirib tahlil qilish zarurati saqlanib qolmoqda. Mazkur maqola aynan shu bo‘shliqni to‘ldirishga, sun’iy intellektning amaliy afzalliklari bilan bir qatorda uning ehtimoliy salbiy oqibatlarini ham tizimli yoritishga qaratiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA SUN’IY INTELLEKT ASOSLARI

Sun’iy intellekt (SI) deganda kompyuter tizimlarining inson aqliy faoliyatiga xos vazifalarni bajarish qobiliyati tushuniladi. Bunday vazifalarga ma’lumotni tahlil qilish, naqshlarni aniqlash, matn yoki nutqni tushunish, qaror tavsiya qilish va yangi mazmun yaratish kiradi. SI atamasi 1956-yilda Dartmut konferensiyasi bilan ilmiy muomalaga kirgan bo‘lib, shu davrdan boshlab u mustaqil tadqiqot sohasi sifatida shakllandi. Hozirgi davrda SI oddiy qoidaga asoslangan dasturlardan tortib, katta hajmdagi ma’lumotlar asosida o‘rganadigan murakkab tizimlargacha bo‘lgan keng texnologik majmua sifatida talqin qilinadi.

Sun’iy intellektning asosiy xususiyati uning ma’lumotdan o‘rganishidir. An’anaviy dasturlarda barcha qoidalar oldindan belgilab qo‘yiladi, SI tizimlarida esa algoritm ko‘p sonli misollar asosida qonuniyatlarni topadi. Shu sababli SI xatolarini

kamaytirish uchun katta va sifatli ma’lumotlar zarur bo‘ladi. Mashinaviy o‘rganish aynan shu yondashuvning markazida turadi: tizim ma’lumotlardagi bog‘lanishlarni aniqlab, keyingi natijalarni bashorat qiladi yoki tasniflaydi. Masalan, elektron pochta xabarlarini spam va oddiy xabarlarga ajratish, nutqni matnga aylantirish yoki talabaning yozma javoblaridagi xatolarni aniqlash shunday usullar bilan amalga oshiriladi.

Sun’iy intellektning turlari odatda imkoniyat va vazifa doirasiga ko‘ra farqlanadi. Tor yoki maxsus SI muayyan ishni bajarishga ixtisoslashadi; masalan, tarjima, yuzni tanish yoki tavsiya tizimlari. Umumiy SI esa inson kabi turli vazifalarni moslashuvchan bajarishi mumkin bo‘lgan nazariy model sifatida qaraladi, biroq u hozircha amalda to‘liq yaratilmagan. Texnologik nuqtayi nazardan SI ichida mashinaviy o‘rganish, chuqur o‘rganish, tabiiy tilni qayta ishlash va kompyuter ko‘rish kabi yo‘nalishlar ajralib turadi. Chuqur o‘rganish ko‘p qatlamli neyron tarmoqlarga asoslanadi va ayniqsa tasvir, tovush hamda matnni qayta ishlashda samarali natija beradi. Tabiiy tilni qayta ishlash ayniqsa ingliz tilini o‘qitishda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki u matnni tushunish, grammatik xatolarni aniqlash, tarjima va dialog yaratish imkonini beradi. 2010-yillardan boshlab katta til modellarining rivojlanishi matn bilan ishlash imkoniyatlarini keskin kengaytirdi. Masalan, avtomatik tarjima vositalari, yozma matnni tekshiruvchi ilovalar va suhbat botlari o‘quvchilarga mustaqil mashq qilishda yordam beradi.

Mazkur maqolada adabiyotlar sharhi, mavjud raqamli platformalar tajribasi va pedagogik amaliyotdagi kuzatuvlarga asoslangan tahliliy yondashuvdan foydalanilgan.

INGLIZ TILI TA’LIMIDA SUN’IY INTELLEKTNING QO‘LLANILISHI

Ingliz tili ta’limida qo‘llaniladigan sun’iy intellekt vositalari deganda til o‘rganish, o‘qitish, baholash va muloqotni qo‘llab-quvvatlash uchun ma’lumotlarni tahlil qilib, foydalanuvchi ehtiyojiga mos javob bera oladigan dasturiy tizimlar tushuniladi. Bunday vositalarga moslashuvchan o‘quv platformalari, avtomatik tarjima

tizimlari, nutqni tanish va nutq sinteziga asoslangan ilovalar, yozma matnni tekshiruvchi servislar hamda til o‘rganishni shaxsiylashtiruvchi chatbotlar kiradi. Ularning pedagogik ahamiyati shundaki, ular til materialini taqdim etish, mashqni nazorat qilish va tezkor fikr bildirish jarayonlarini avtomatlashtiradi. Amaliyotda eng ko‘p qo‘llaniladigan yo‘nalishlardan biri moslashuvchan o‘rganishdir. Masalan, platforma o‘quvchining xatolari, javob berish tezligi va topshiriqlarni bajarish darajasini tahlil qilib, keyingi mashqlarni shu darajaga moslaydi. Bunday yondashuv ayniqsa so‘z boyligini oshirish, grammatika bo‘yicha mustahkamlash va tinglab tushunishni rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Sun’iy intellektning yana bir muhim qo‘llanilishi nutq amaliyotidir. Nutqni tanish texnologiyasi talaffuzni avtomatik tahlil qilib, tovushlar, urg‘u va intonatsiya bo‘yicha tavsiyalar bera oladi. Bu, ayniqsa, ingliz tilida muloqot qilishdan tortinadigan o‘quvchilar uchun foydali, chunki ular xatoni darhol ko‘rib, qayta mashq qilish imkoniga ega bo‘ladi. Suhbatlashuvchi tizimlar dialog shaklida mashq qilishni ham osonlashtiradi: o‘quvchi savol-javob, kundalik suhbat yoki ish intervyusi kabi vaziyatlarni simulyatsiya qilishi mumkin. Yozma nutqni o‘rgatishda sun’iy intellekt grammatik, leksik va uslubiy xatolarni aniqlash orqali katta yordam beradi. Matnni avtomatik tahrirlovchi tizimlar imlo, tinish belgisi va gap qurilishi bo‘yicha tezkor ko‘rsatmalar beradi, ayrimlari esa akademik uslubga mos qayta yozish variantlarini ham taklif qiladi. Bu, ayniqsa, insho, referat va elektron xat yozishda foydali. Baholash jarayonida ham sun’iy intellektning ahamiyati ortib bormoqda. U testlarni tekshirish, ochiq javoblarni dastlabki tahlil qilish va o‘quv natijalari bo‘yicha hisobot berishda o‘qituvchiga ko‘maklashadi. Bu yirik guruhlarda, ayniqsa, universitet va masofaviy ta’lim muhitida samarali, chunki vaqt va mehnat sarfini kamaytiradi. Shu bilan birga, avtomatik baholash doimo to‘liq adolatli bo‘lavermaydi. Shuning uchun eng maqbul yondashuv inson-o‘qituvchi nazorati bilan texnologik yordamni uyg‘unlashtirishdir.

NATIJALAR VA ULARNING TAHLILI

O‘quv samaradorligi deganda ta’lim jarayonida o‘quvchining bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarni qanchalik tez, mustahkam va amaliy qo‘llash darajasida o‘zlashtirishi tushuniladi. Ingliz tilini o‘qitishda bu tushuncha lug‘at boyligi, grammatika, tinglab tushunish, o‘qish, yozish va og‘zaki nutqdagi rivojlanish bilan o‘lchanadi. Sun’iy intellektning eng muhim ta’siri individualizatsiya bilan bog‘liq. An’anaviy sinf sharoitida bir xil topshiriq barcha o‘quvchilarga beriladi, lekin ularning tayyorgarlik darajasi turlicha bo‘ladi. AI asosidagi platformalar esa o‘quvchining avvalgi javoblari, xatolari va ishlash tezligiga qarab keyingi mashqlarni moslashtiradi. Masalan, grammatik xatolar ko‘p uchrasa, tizim shu mavzuga oid qo‘shimcha mashqlar beradi; so‘z boyligi yetarli bo‘lmasa, tegishli mavzularda takroriy leksik topshiriqlar taklif etadi. O‘quv samaradorligiga ijobiy ta’sirning yana bir yo‘nalishi tezkor qayta aloqadir. O‘qituvchi barcha yozma ishlarni darhol tekshira olmasligi mumkin, AI esa imlo, grammatik tuzilma, uslub va ayrim hollarda mazmuniy moslik bo‘yicha tezkor tahlil beradi. Bu ayniqsa yozma nutqni o‘rganishda muhim, chunki xatoni o‘z vaqtida ko‘rish o‘quvchining noto‘g‘ri shakllarni mustahkamlab yuborishining oldini oladi. Praktik jihatdan sun’iy intellekt vositalari ta’lim vaqtining samarali taqsimlanishiga xizmat qiladi. O‘qituvchi oddiy tekshiruv va takroriy izoh berishga kamroq vaqt sarflab, ko‘proq murakkab nutqiy faoliyatga, muloqotga va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga e’tibor qaratishi mumkin. O‘quvchi esa darsdan tashqari paytda ham mustaqil mashq qilishi, matnlarni tahlil qilishi, tarjima variantlarini solishtirishi va yangi so‘zlarni kontekstda o‘rganishi mumkin. Biroq o‘quv samaradorligiga ijobiy ta’sir avtomatik ravishda yuz bermaydi. Agar AI vositalari haddan tashqari ko‘p ishlatilsa, o‘quvchi mustaqil fikrlash va ijodiy ifoda o‘rniga tayyor javoblarga tayanib qolishi mumkin. Bundan tashqari, ayrim tizimlar murakkab til kontekstini noto‘g‘ri baholashi yoki stilistik nozikliklarni e’tibordan chetda qoldirishi ehtimoli bor.

MUHOKAMA: AXLOQIY VA XAVFSIZLIK XAVFLARI

Sun’iy intellekt vositalarining axloqiy va xavfsizlik xavflari deganda, ularni qo‘llash jarayonida o‘quvchi huquqlari, shaxsiy ma’lumotlari, adolat tamoyillari va ta’lim muhiti xavfsizligiga tahdid soluvchi holatlar tushuniladi. Ingliz tilini o‘qitishda bunday xavflar ayniqsa muhim, chunki bu sohada matn, nutq, baholash natijalari, ovoz yozuvlari va shaxsiy profil ma’lumotlari keng ishlatiladi. Eng ko‘p uchraydigan xavflardan biri ma’lumotlar maxfiyligidir. Til o‘rgatish platformalari ko‘pincha o‘quvchining ism-sharifi, yoshi, o‘qish darajasi, yozma javoblari, nutq yozuvlari va xatolari haqidagi ma’lumotlarni yig‘adi. Agar bu ma’lumotlar yetarlicha himoyalanmasa, ular uchinchi tomonlarga oshkor bo‘lishi mumkin. 2018-yilda kuchga kirgan Yevropa Ittifoqining GDPR tartibi shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish bo‘yicha qat’iy talablarni belgiladi va bu ta’lim texnologiyalari uchun ham muhim mezonga aylandi.

Ikkinchi muhim xavf algoritmik nohaqlikdir. Sun’iy intellekt tizimlari o‘quvchini baholashda yoki tavsiya berishda o‘qitish uchun ishlatilgan ma’lumotlarga bog‘liq bo‘ladi. Agar trening ma’lumotlari ayrim dialektlar, aksentlar yoki madaniy uslublarni yetarli qamrab olmasa, tizim ularni noto‘g‘ri baholashi mumkin. Masalan, talaffuzni avtomatik tekshiruvchi dastur ingliz tilining Britaniya, Amerika yoki boshqa variantlaridan farq qiluvchi talaffuzni xato deb belgilashi ehtimoli bor. Yana bir xavf akademik halollik bilan bog‘liq. Sun’iy intellekt yordamida matn yozish, tarjima qilish yoki javob tayyorlash juda osonlashgani sababli, o‘quvchilar mustaqil bajarilishi kerak bo‘lgan vazifalarni to‘liq avtomatlashtirib yuborishi mumkin. Bu holat ingliz tilini egallash jarayonini yuzaki qiladi, chunki o‘quvchi grammatika, so‘z boyligi va mantiqiy yozuv ko‘nikmalarini amalda mashq qilmaydi. Amaliy jihatdan bu xavflar ingliz tili ta’limida aniq choralarni talab qiladi. Birinchidan, shaxsiy ma’lumotlarni minimal yig‘ish va saqlash muddati qisqa bo‘lishi kerak. Ikkinchidan, o‘qituvchi va ta’lim muassasasi ishlatilayotgan platformaning ma’lumotlarni qayta ishlash

qoidalarini bilishi lozim. Uchinchidan, sun’iy intellekt tayyorlagan javoblar tekshirilmasdan qabul qilinmasligi kerak, chunki u ba’zan ishonchli ko‘ringan, ammo noto‘g‘ri javob beradi.

SAMARALI JORIY ETISH STRATEGIYALARI

Sun’iy intellekt vositalarini ingliz tilini o‘qitishda samarali joriy etish, ularni ta’lim maqsadlariga mos ravishda tanlash, didaktik jarayonga integratsiya qilish va natijalarni muntazam baholashni anglatadi. Bunday vositalar odatda o‘qituvchini almashtirish emas, balki uning ishini qo‘llab-quvvatlash uchun ishlatiladi. Amaliy jihatdan birinchi qadam ehtiyojlarni aniqlashdir. Ingliz tili darsida o‘quvchilarning qaysi ko‘nikmalari zaifligi, qaysi bosqichlarda vaqt ko‘p sarflanishi va qaysi faoliyatlar individual yondashuvni talab qilishi tahlil qilinadi. Masalan, grammatika mashqlarini avtomatik tekshiruvchi tizimlar xatolarni tez ko‘rsatadi, nutqni matnga aylantiruvchi dasturlar talaffuz mashqlarida yordam beradi, moslashuvchan platformalar esa har bir o‘quvchiga turlicha murakkablikdagi topshiriqlar beradi. Samarali joriy etishning ikkinchi sharti o‘qituvchilarning raqamli va metodik tayyorgarligidir. 2023-yilda UNESCO sun’iy intellektni ta’limda qo‘llash bo‘yicha tavsiyalarida o‘qituvchi tayyorgarligi, ma’lumotlar xavfsizligi va nazoratni asosiy talablar sifatida belgilagan. Bu tavsiyalar shuni ko‘rsatadiki, texnologiya o‘zi bilan emas, uni to‘g‘ri boshqarish bilan natija beradi. Uchinchi muhim yo‘nalish bosqichma-bosqich joriy etishdir. Avval kichik guruhlarda yoki alohida mavzularda sinovdan o‘tkazish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bunda natijalar, xatolar soni, o‘quvchi faolligi va qoniqish darajasi kuzatiladi. Agar vosita foydali bo‘lsa, u keyinroq kengroq qo‘llanadi. Shuning uchun ichki qoidalar, foydalanish chegaralari va baholash mezonlari oldindan belgilanishi lozim. Praktik nuqtayi nazardan eng katta foyda shaxsiylashtirilgan ta’limda ko‘rinadi. Ingliz tilini o‘rganishda ayrim o‘quvchilar so‘z boyligini, boshqalari esa yozma nutq yoki tinglab tushunishni tezroq egallaydi. Sun’iy intellekt ana shu farqlarni hisobga olib, individual mashqlar, tezkor fikr bildirish va qo‘shimcha tushuntirishlar beradi. Bunda

asosiy tamoyil shuki, sun’iy intellekt maqsad emas, ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladigan vositadir.

XULOSA

Tahlil shuni ko‘rsatdiki, sun’iy intellekt vositalari ingliz tilini o‘qitishda shaxsiylashtirilgan o‘rganish, tezkor teskari aloqa, mashqni avtomatlashtirish va talabaning individual ehtiyojlariga moslashish imkonini beradi. Ayniqsa, talaffuz, lug‘at boyligini kengaytirish, yozma ishlarni tekshirish hamda mustaqil mashqni qo‘llab-quvvatlashda ularning amaliy samarasi yuqori ekani aniqlanadi.

Shu bilan birga, bu vositalar cheklovsiz qo‘llanganda bir qator xavflarni yuzaga keltiradi: akademik halollikning susayishi, tayyor javoblarga ortiqcha tayanish, noto‘g‘ri yoki noaniq tavsiyalarga ishonib qolish, shuningdek, ma’lumotlar xavfsizligi va maxfiylik bilan bog‘liq muammolar. Olingan natijalar ta’lim jarayonida sun’iy intellektni to‘liq almashtiruvchi emas, balki pedagogik maqsadga yo‘naltirilgan yordamchi vosita sifatida qo‘llash zarurligini tasdiqlaydi. Amaliy jihatdan bu yondashuv o‘qituvchiga vaqtni tejash, talaba faolligini oshirish va individual yondashuvni kuchaytirishga yordam beradi. Biroq samaradorlikni saqlash uchun inson nazorati, metodik me’yorlar va axborot xavfsizligi talablari muhimdir.

Keyingi tadqiqotlar sun’iy intellekt vositalarining turli yosh va tayyorgarlik darajasidagi o‘quvchilarning natijalariga uzoq muddatli ta’sirini empirik asosda o‘rganishga qaratilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. *Guidance for Generative AI in Education and Research*. Rasmiy hisobot, 2023.

2. European Commission. *Ethical Guidelines on the Use of Artificial Intelligence (AI) and Data in Teaching and Learning for Educators*. Rasmiy qo‘llanma, 2022.

3. OECD. *AI in Education*. Ta’lim bo‘yicha rasmiy tahliliy materiallar va hisobotlar.

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

4. British Council. Ingliz tilini o‘qitishda raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt bo‘yicha metodik materiallar.

5. *Computers & Education*. Ta’lim texnologiyalari bo‘yicha ilmiy jurnal.

6. *ReCALL*. Kompyuter yordamida til o‘qitish bo‘yicha xalqaro ilmiy jurnal.

7. *CALICO Journal*. Computer-Assisted Language Learning bo‘yicha ilmiy jurnal.

8. *TESOL Quarterly*. Ingliz tilini o‘qitish metodikasi bo‘yicha ilmiy jurnal.

9. *Cambridge Guide to Blended Learning for Language Teaching*. Til o‘qitish bo‘yicha ilmiy-uslubiy nashr.